УДК 657.6: 519.86

Рудницький В. С.

ВИКОРИСТАННЯ АНАЛІТИЧНИХ ПРОЦЕДУР У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В АУДИТІ

Анотація. *Досліджено підходи до прийняття рішень в аудиті у розрізі окремих стадій його процесу. Визначено циклічність процесу прийняття аудиторських рішень в інформаційному середовищі. Розкрито основні процедури, пов'язані зі збором інформації на окремих стадіях процесу прийняття рішень в аудиті.*

Ключові слова: аудит, прийняття рішень, процес, стадії аудиту, початкова стадія, стадія прийняття рішень, завершальна стадія, інформаційне середовище, процедури, оціночні процедури, критерії

Rudnytskyy V.

USE OF ANALYTICAL PROCEDURES IN THE PROCESS OF DECISION-MAKING IN THE AUDIT

Summary. *Approaches to decision-making in the audit in terms of various stages of its process and explore. Cycle of process of decision making in the audit in information environment is definitely. The basic procedures, related with collecting information on specific stages of decision-making in the audit are revealed.*

Keywords: audit, decision-making, process under audit, the initial stage, the stage of decision-making, the final stage, the information environment, procedures, evaluation procedures and criteria

1. Вступ

В умовах проведення економічних реформ в Україні відбувається динамічний розвиток аудиторської діяльності, що потребує належного організаційного і методичного забезпечення. Одним із важливих шляхів удосконалення методики аудиту є уточнення та використання в процесі аудиторського контролю аналітичних процедур при прийнятті рішень на всіх стадіях (етапах, фазах) процесу аудиту. Зазначені процедури є важливими, як для зовнішнього, так і для внутрішнього аудиту.

До останнього часу в працях вітчизняних вчених не приділялось належної уваги проблемам використання аналітичних процедур прийняття рішень в аудиті. Ці питання набувають особливої актуальності у сучасних умовах, коли перед аудиторськими фірмами (аудиторами) стоять завдання підвищення якості аудиторських послуг.

Дослідженню проблеми щодо процесу прийняття рішень в аудиті приділяється велика увага як вітчизняними, так і зарубіжними вченими: Л. Гительманом, Н. Дорош [2], М. Еддоусом, Й. Завадським [4], Б. Литвином, О. Петрик [10], К. Редченко [11], З. Румянцевою, Н. Соломатіною, М. Мейсоном, М. Никоновичем [9] та ін. Проте, ці дослідження не носять комплексного характеру і в певній мірі є фрагментарними. У наукових працях зазначених авторів не розглядається процес прийняття рішень в аудиті у розрізі стадій (етапів) аудиторського процесу. Окремо не розкривається методика щодо використання аналітичних процедур у процесі прийняття аудиторських рішень.

Мета статті – обґрунтування необхідності використання аналітичних процедур у процесі прийняття рішень в аудиті. Детальний розгляд процедур, пов'язаних із збором інформації на всіх стадіях аудиторського процесу, дозволяє аудитору прийняти найбільш виважені рішення, що є запорукою дотримання ним стандартів якості його роботи.

2. Характеристика процесу прийняття рішень в аудиті

Прийняття рішень в аудиті розглядається як цілісний процес, що дозволяє детально вивчити проблему, яка виникла; проаналізувати усі можливі варіанти для її вирішення; вибрати і реалізувати найефективніше рішення. Саме науковий підхід забезпечує прийняття обґрунтованих рішень в аудиті. У кожній галузі діяльності практика розробки і прийняття рішень має свої специфічні особливості.

Нами запропоновано загальну схему основних чотирьох рішень, що приймає аудитор при застосуванні аналітичних процедур: про необхідність використання аналітичних процедур; щодо вагомості виявлених даних у системі обліку клієнта; щодо оцінки важливості та достовірності пояснень про незвичні коливання; про застосування додаткових аналітичних або інших аудиторських процедур.

В аудиті процес прийняття рішень можна охарактеризувати трьома стадіями: початковою, прийняття рішення і завершальною.

На початковій стадії здійснюється економічний аналіз ситуації, що потребує внесення змін та коректив. Це, у свою чергу, викликає усвідомлення факту необхідності прийняття рішення, а також пошуку, збору та обробки інформації для виявлення і формулювання проблеми.

Таблиця 1

Процедури, пов'язані із збором інформації протягом стадій процесу прийняття рішень в аудиті

Початкова стадія	Стадія прийняття рішень	Завершальна стадія
Отримання інформації про існування проблем:	Збір та обробка інформації:	Вибір інформації для оцінки ефективності рішень:
• зіставлення фактичних і планових показників діяльності організацій • динаміка змін фактичних результатів • аналіз відхилень фактичних показників від плану та вивчення факторів, що обумовили ці відхилення; • інші процедури	• отримання інформації щодо вибраних обмежень і критеріїв • систематизація інформації • оцінка інформації щодо розроблення варіанта рішення • аналіз інформації • визначення факторів, що характеризують ситуацію і тенденцію її розвитку (очікувані наслідки з метою прогнозування розвитку ситуації) • інші процедури	• наявність інформації про позитивні наслідки прийняття рішення • наявність інформації про негативні наслідки прийняття рішення • зіставлення інформації для отримання кінцевого висновку чи досягнення мети рішення • оформлення всієї необхідної інформації у звіті про виконання рішень • інші процедури

Стадія прийняття рішення передбачає пошук та оцінку альтернативних рішень, визначення критеріїв обмежень до них для вибору оптимального і, власне, вибір і прийняття найкращого варіанта.

Завершальна стадія характерна вживанням заходів для конкретизації рішення і доведення його до виконавців – так здійснюється реалізація рішення. Також до цієї стадії належить контроль за ходом виконання рішення і оцінка ефективності прийнятого рішення, тобто оцінка результатів.

Процес прийняття рішень як в аудиті, так і загалом має циклічний характер.

Циклічність процесу прийняття рішень в аудиті характерна як у прийнятті якогось одного рішення, так і низки взаємопов'язаних рішень, коли реалізація одного рішення викликає необхідність для прийняття іншого. Чим ефективніше відбувається обмін інформацією, тим вища ефективність прийняття рішень. Тому, аби прийняти раціональне рішення, необхідно володіти інформацією щодо ситуації, яка склалася.

Але збільшення обсягу інформації не обов'язково підвищує якість рішення. М. Еддоус, Р. Стенсфілд зазначають, що "вартість достовірної інформації – це розрахунок вартості аудиторських послуг, тобто економічна ефективність їх проведення" [3, с. 90].

Також необхідно розрізняти інформацію релевантну і нерелевантну. Релевантна інформація – це "дані, які стосуються тільки конкретної проблеми, людини, цілі чи періоду часу" [7, с. 202]. Отримана інформація про ситуацію, проблему повинна бути достовірною і достатньо повною. Нерелевантна, або недостатньо повна інформація може призвести до прийняття помилкових та неефективних рішень. Доцільною при отриманні і обробці інформації про проблемну ситуацію є підготовка аналітичного матеріалу, що висвітлює основні особливості та тенденції розвитку ситуації [5, с. 71].

Ми поділяємо думку М. О. Никонович стосовно того, що сукупність усіх аудиторських процедур, що використовуються при проведенні аудиту, і являють собою процес аудиту. Можна виділити три основні моменти, які є спільними як для процесу аудиту, так і для процесу прийняття рішень, а саме: постановка проблеми, збір даних, оцінка даних [9, с. 21].

Процедури, пов'язані із збором інформації для прийняття рішень в аудиті відображено у табл. 1.

Зрозуміло, що ігнорування процедур, пов'язаних зі збором інформації на різних стадіях процесу прийняття рішень, призведе до збільшення ймовірності прийняття неефективного рішення в аудиті.

Одними з найважливіших процедур, які здійснюються на всіх стадіях прийняття рішень в аудиті, є оціночні процедури (табл. 2).

Важливим аспектом процедур протягом стадії прийняття рішення процесу прийняття рішень є те, що для зіставлення варіантів рішення необхідно мати стандарт, відносно якого і вимірюють ймовірні результати реалізації кожної можливої альтернативи. Подібні стандарти називають критеріями прийняття рішень [7, с. 205].

Таблиця 2

Оцінні процедури, що здійснюються протягом стадій процесу прийняття рішень в аудиті

Початкова стадія	Стадія прийняття рішення	Завершальна стадія
Оцінка меж, масштабів і рівня поширення проблем	Оцінка інформації, яка збирається для розробки варіантів рішення	Контрольна оцінка виконання прийнятого рішення
	Оцінювання майбутньої ситуації для прогнозу її розвитку, очікуваних наслідків	Оцінка ефективності прийняття рішення: - оцінювання результатів прийняття рішення - зіставлення їх з очікуваними наслідками - оцінка відхилень
Оцінка проблем щодо можливості застосування стандартної моделі дій аудитора	Оцінка альтернатив для прийняття рішення: - застосування критеріїв та обмежень, що характеризують об'єкт оцінки - використання шкал оцінки за кожним критерієм - зіставлення переваг і недоліків варіантів рішення	

Застосування критеріїв, як свідчить і теорія та практика, відбувається на всіх етапах процесу прийняття рішень (табл. 3).

Найкраще система критеріїв оцінки варіантів рішень розроблена для структурованих проблем, які дозволяють застосовувати економіко-математичні методи.

Таблиця 3

Застосування критеріїв на всіх стадіях процесу прийняття рішень

Початкова стадія	Стадія прийняття рішення	Завершальна стадія
Критерій розпізнавання проблем: певні результати, які необхідно було досягти	Критерії вибору найкращих варіантів рішення, а з них – найоптимальнішого: у вигляді економічних параметрів; використання індексів; застосування рейтингів; проведення порівняльної характеристики.	Критерії контролю за виконанням рішень
Критерії ранжування проблем		Критерії визначення ефективності прийнятого рішення
Критерії поведінки		

Часто в якості критерію вибору рішення застосовується фактор часу. Важливими для процесу прийняття рішень в аудиті є так звані поведінкові критерії особи, що приймає рішення. До них належать: освіта, знання, вік, досвід, власні цінності, рефлекси, навички, звички, інтуїція, схильність до ризику, характер та інші якості особи, яка приймає рішення, та осіб, які беруть участь у процесі прийняття рішень в аудиті. Такі критерії застосовуються від появи події, сигналу про проблему до оцінки ефективності прийнятого рішення.

Будь-який процес прийняття рішень починається з прив'язки до певної події, сигналу, що вказує на виникнення проблемної ситуації. Саме тоді відбувається усвідомлення факту необхідності прийняття рішення. Такою подією в аудиті може бути: надання аудиторських послуг новим клієнтам, оцінювання нових та постійних клієнтів, здійснення аудиторських перевірок, надання аудиторського висновку, проведення аналітичних процедур, надання інших супутніх послуг клієнтам.

На основі суб'єктивного досвіду та представленої об'єктивної інформації як нормативно-правової, так і зафіксованої в документах, аудитор формулює проблему, цілі та задачі вирішення, тобто створюється проект майбутнього рішення. Прийняття такого рішення передбачає, що аудитор ознайомлений та розуміє суть проблемної ситуації. Якщо конкретна ситуація окреслена чітко, тобто коли ситуація стандартна і добре відома (це означає, що проблема структурована та запрограмована), то аудитор може діяти відразу, користуючись стандартною моделлю дій аудитора для даної ситуації.

Однак початкове уявлення про ситуацію може бути неповним і потребувати додаткової інформації. У такому випадку важко сформулювати рішення. Так починається стадія прийняття рішення у межах процесу прийняття рішень в аудиті. Тому спочатку необхідно визначити ті обмеження та критерії, за якими будуть відбиратися альтернативні варіанти рішення. Далі увага аудитора приділяється збору і обробці інформації, яка необхідна для правильного прийняття рішення в аудиті. Також здійснюється прогнозування розвитку ситуації, очікуваних наслідків.

У процесі пошуку з'являються альтернативи для нових обмежень і критеріїв, і цикл збір-обробка-прогноз повторюється декілька разів доти, доки не визначаються декілька важливих альтернатив.

Далі відбувається підготовка рішення – аудитор вибирає найоптимальніше з варіантів рішення, і здійснюється власне прийняття рішення. Якщо необхідно, може бути затверджене розпорядження на виконання цього рішення.

Наступною стадією процесу прийняття рішень в аудиті є завершальна. Характеризується вона двома моментами: реалізацією прийнятого рішення та подальшою оцінкою його ефективності, оцінкою результатів. Оцінка (критерій) рішень полягає у

порівнянні та виборі альтернатив. Найбільш поширеними помилками при виборі критеріїв є: недооцінка абсолютного розміру цілі і затрат; неправильний вибір цілі або її розмірів; зневажливе ставлення до невизначеності; недооцінка впливу на затрати і досягнення поставлених цілей в інших операціях; неправильне уявлення про затрати; недооцінка тривалості операцій, тощо.

Звичайно, не можна бути абсолютно впевненим у тому, що розглянуті всі можливі варіанти дій і точно відомі їх наслідки, що всі поставлені цілі вирішення проблем окреслені чітко, і що відомо, які саме дії призведуть до досягнення цілей. На практиці через фактор обмеження – економію часу і засобів – необхідно погодитись із деякою ймовірністю невизначеності. У певний момент необхідно погодитись з тим, що найкращий з розроблених варіантів рішення відповідає поставленим цілям і можна далі діяти, виходячи з цього припущення.

При прийнятті рішення сам процес прийняття і реальні результати його виконання більшою чи меншою мірою впливають на розширення особистого досвіду аудитора, потенційно сприяючи прийняттю подальших рішень. Це означає, що у процесі прийняття рішень одночасно відбувається і навчання.

Таким чином, процес прийняття рішень в аудиті є основним чинником, що з одного боку впливає на реалізацію прийнятого рішення і оцінку його ефективності, а з іншого – сам підпадає під їхній вплив у результаті зворотного зв'язку.

3. Підходи до вирішення проблемних ситуацій у процесі прийняття рішень в аудиті

Суттю процесу прийняття рішень в аудиті є вироблення плану дій для вирішення проблемної ситуації.

Проблема – це наявність чітко вираженої невідповідності між бажаним станом системи (або очікуваною траєкторією її розвитку) і досягнутим її станом. Рішення – це вибір раціональної дії з ліквідації цього розриву у практичній діяльності [1, с. 398].

Проблема завжди пов'язана з сукупністю факторів, які дають уявлення про проблемну ситуацію і які необхідно детально проаналізувати та розглянути при прийнятті рішення. Такі фактори умовно можна поділити на внутрішні та зовнішні по відношенню до організації, що перевіряється. До внутрішніх факторів відносять ті, які залежать від самого підприємства: цілі та стратегії розвитку, структуру виробництва, фінансові і трудові ресурси, обсяг і якість робіт, інше.

Зовнішні фактори формують середовище, в якому здійснює свою діяльність організація, що її перевіряють. До них відносять стан економіки країни або регіону, рівень науково-технічного та соціального розвитку, культурний і політичний стан, навіть суттєві для даної організації події в інших країнах. Ці фактори хоча і опосередковано, але все ж впливають на діяльність суб'єкта господарювання. Є ще одна група зовнішніх факторів, які безпосередньо пов'язані з організацією. До них належать: постачальники, покупці, конкуренти, органи законодавчої, виконавчої, судової влади, кредитори та інші [6, с. 63].

Слід погодитися із думкою Й. С. Завадського, що проблеми поділяються на чотири групи [4, с. 337]: структуризовані – для їх розв'язання використовують стандартні правила, інструкції, методичні вказівки і досвід; добре структуризовані – їх розв'язують із застосуванням математичного програмування, економіко-математичного моделювання та інших кількісних методів; слабоструктуризовані – застосовують системний аналіз, методи математичної статистики; неструктуризовані – застосовують системний аналіз, експертні оцінки, судження, інтуїцію, методи математичної статистики.

Виявлення і опис проблеми дозволяють отримати вихідну інформацію для правильного формулювання проблеми і цілей її вирішення.

На нашу думку, дуже вдало визначив найбільш суттєві елементи опису проблеми Л. Д. Гітельман [1, с. 398]: основні симптоми і умови ситуації, сутність проблеми, виникнення і розвиток проблемної ситуації, актуальність і терміновість рішення проблеми, ступінь повноти і достовірності інформації.

Від правильності і повноти виявлення проблеми аудитором залежить напрямок пошуку раціонального рішення. Однак при діагностиці проблеми аудитор може припуститися низки помилок. Найпоширенішими з них є: коли аудитор сприймає симптом за проблему, коли виникає неправильне уявлення про причини виникнення проблеми: якщо аудитор розглядає проблему з огляду на якийсь один аспект, не враховуючи інші, коли здійснюється незавершений аналіз проблеми, що призводить до упущення низки супутніх проблем.

Адекватна діагностика ситуації вцілому сприяє прийняттю ефективних рішень в аудиті. Тому на початковій стадії процесу прийняття рішень в аудиті важливим є застосування механізму повного охоплення, виявлення проблем, детального їх вивчення і правильного формулювання.

Найчастіше основним для процесу прийняття рішень в аудиті є проведення аудиторської перевірки за певний період або на дату складання балансу. В процесі перевірки аудитор отримує інформацію про існування проблем внаслідок проведення аудиторських процедур, найпоширенішими з яких є: зіставлення фактичних і планових показників діяльності організації, визначення динаміки змін фактичних результатів, аналіз відхилень фактичних показників від планових на основі вивчення факторів, що обумовили ці відхилення.

Далі аудитор визначає на основі отриманої інформації ті ділянки господарювання, яких можуть стосуватися виявлені проблеми. Також здійснюється відбір проблемних ділянок для поглибленого аналізу. При дослідженні наявних проблемних ділянок аудитор на основі отриманої об'єктивної інформації та власного суб'єктивного досвіду проводить вибірку моментів, де ймовірність виникнення помилки висока.

Наступними діями аудитора є правильне визначення формулювання проблем та цілей їх вирішен-

ня. Спочатку необхідно скласти перелік проблем, провести їх ранжування за важливістю та першочерговістю, актуальністю, виявити взаємозв'язки проблем, коли вирішення однієї автоматично сприяє вирішенню інших, або навпаки – ускладнює.

Коли проблеми виявлені і сформульовані, то варто визначити рівень їх структурованості і запрограмованості. Адже, якщо виявлені аудитором проблеми відомі і поширені, а також якщо вже існує механізм їх вирішення, то варто одразу скористатися стандартною моделлю дій аудитора і приймати рішення.

Якщо ж ситуація маловідома або виявлено нові важливі чинники, то переходимо до другої стадії прийняття рішення в аудиті.

Насамперед після формулювання проблем та цілей їх рішення повинні бути визначені обмеження та критерії. Основним обмеженням при прийнятті будь-якого рішення є час. Тому можна довго шукати найоптимальніший варіант рішення, але є ймовірність у зникненні потреби його приймати. Взагалі обмеження формуються за всіма зовнішніми та внутрішніми факторами відносно вирішення проблеми, яка виникла. Щодо критеріїв, то можуть застосовуватися найрізноманітніші з них, які дозволять з величезної кількості проектних пропозицій вибрати допустимі, а з них вибрати найбільш корисні. Обмеження та критерії в процесі розробки варіантів рішення можуть змінюватися при з'ясуванні нових, раніше не врахованих, факторів, які суттєво впливають на ситуацію, що склалася. Наступними діями аудитора є збір і обробка інформації, що полягають в отриманні інформації, її сортуванні. Далі здійснюється оцінка та аналіз корисної інформації. Внаслідок цього можуть бути окреслені деякі варіанти рішень і може спостерігатися вплив на формування обмежень та критеріїв. Ще одним важливим моментом блоку „розробки рішення" є прогнозування розвитку ситуації. Для того, щоб прогноз розвитку ситуації був адекватним, як правило, не досить розглянути кількісні фактори, що характеризують ситуацію внаслідок прийняття певного рішення, повинні бути враховані й якісні фактори.

Прогнозування розвитку ситуації здійснюється переважно з використанням технологій ситуаційного аналізу, які дають можливість враховувати й аналізувати як якісну, так і кількісну інформацію. Як свідчить практика, прогнозування розвитку ситуацій декількох найбільш вірогідних варіантів рішення сприяє визначенню більш ефективних рішень і появі нових альтернативних варіантів рішення.

Блок "розробки рішення" при завданні обмежень і критеріїв призначений для визначення найліпших варіантів рішень. Далі відбувається підготовка рішення, що розкривається у двох ключових аспектах. По-перше, аудитор повинен оцінити найвірогідніші варіанти рішення. По-друге, здійснюється вибір найоптимальнішого рішення. Коли ці дії виконані, аудитор переходить власне до прийняття рішення. Тут важливим є визначення того, яким буде рішення за способом прийняття – одноособове чи колегіальне. Якщо рішення колегіальне, то важливим є те, хто братиме участь в обговоренні проекту рішення: робоча аудиторська група або залучені спеціалісти інших сфер діяльності. Якщо проект обговорюється робочою аудиторською групою, то усі її члени після певного обговорення повинні дійти до спільного висновку і прийняти рішення. Перевагою такої ситуації є те, що співпраця членів групи часто сприяє виникненню нових ідей, а недоліком є особисті інтереси кожного з членів, які можуть вплинути на процес обговорення.

Залучення спеціалістів інших сфер діяльності дає можливість розробки нових творчих ідей. Ознайомившись із проблемами та ситуацією, кожен пропонує рішення, які усіма обговорюються, і відбувається вибір оптимального варіанта шляхом голосування.

Головним недоліком групового прийняття рішень є обмеження за часом. Суттєвою перевагою є те, що групи розробляють і оцінюють більшу кількість варіантів рішення. Групи, як правило, переважають можливості окремої особи.

Далі відбувається затвердження проекту рішення і, за необхідності, оформлення на його виконання необхідного юридичного документа.

Остання стадія процесу прийняття рішень – завершальна (табл. 4).

Таблиця 4

Основні моменти завершальної стадії процесу прийняття рішень в аудиті

Завершальна стадія процесу прийняття рішень в аудиті	Реалізація рішень	Організація виконання рішень
		Здійснення контролю за виконанням рішень
	Оцінка ефективності рішень	Оцінка результатів внаслідок прийняття і виконання рішень
		Складання звіту про виконання рішень

Оцінювання зазвичай передбачає аналіз змін економічних параметрів і зіставлення їх із тими, що повинні були одержати. На основі цього складається звіт про виконання рішень, в якому вказується, наскільки досягнуто або чи взагалі досягнуто цілей, заради яких приймалося рішення, в цілому вказуються позитивні і негативні результати прийняття і виконання рішень.

4. Висновки

Правильно прийняте рішення аудитором має важливе практичне значення. Від цього залежить правдивість і об'єктивність аудиторського висновку, а це, у свою чергу, впливає на прийняття рішення зовнішніх і внутрішніх користувачів інформації.

Спочатку необхідна реалізація рішення, що полягає в організації виконання прийнятого рішення. Тобто доведення його до виконавців, за необхідності роз'яснення суті робіт, яких потребує прийняття рішення. Але реалізація рішення була б незакінченою, якщо б ми просто перекладали здійснення рішення на виконавців. Необхідно своєчасно контролювати хід виконання рішення, що полягає не тільки у перевірці терміну виконання, а й у перевірці якості дій, до яких вдалися внаслідок прийняття рішення. Недостатньо тільки реалізувати рішення, потрібно ще й оцінити ефективність його прийняття і виконання.

Не зважаючи на те, що реально оцінити рішення, як в аудиті, так і взагалі, можна тільки після його реалізації, правильно організований процес прийняття рішень суттєво знижує ймовірність прийняття неефективних і нераціональних рішень в аудиті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гительман Л. Д. Преобразующий менеджмент: Лидерам реорганизации и консультантам по управлению [Текст] : учеб. пособие / Л. Д. Гительман. – М. : Дело, 1999. – 496 с.

2. Дорош Н. І. Аудит: методологія і організація [Текст] : монографія / Н. І. Дорош. – К. : Знання, 2001. – 402 с.

3. Эддоус М. Методы принятия решений [Текст] : учеб. пособие / М. Эддоус, Р. Стенсфилд ; [пер. с англ. ; под ред. И. И. Елисеевой]. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 590 с.

4. Завадський Й. С. Менеджмент [Текст] : підручник / Й. С. Завадський. – К. : Видавництво Європейського університету, 2002. – 640 с.

5. Литвак Б. Г. Управленческие решения [Текст] : учебник / Б. Г. Литвак. – М. : ЭКСМО, 1998. – 224 с.

6. Менеджмент организации [Текст] : учеб. пособие / [под ред. З. П. Румянцевой, Н. А. Саломатина]. – М. : ИНФРА, 1995. – 342 с.

7. Мескон М. Основы менеджмента [Текст] : учебник / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури ; [пер. с англ.] – М. : Дело ЛТД, 1994. – 702 с.

8. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг : видання 2010 року, ч. 1 / [пер. з англ. О. Л. Ольховікова, О. В. Селезньов, О. О. Зєніна та ін.]. – К. : МФБ АПУ, 2010. – 409 с.

9. Никонович М. О. Аудит у зарубіжних країнах [Текст] : опорний конспект лекцій / М. О. Никонович. – К. : Видавничий центр КНТЕУ, 2002. – 133 с.

10. Петрик О. А. Аудит: методологія і організація [Текст] : монографія / О. А. Петрик – К. : КНЕУ, 2003. – 260 с.

11. Редченко К. І. Контроль і аудит на стратегічному рівні управління підприємством [Текст] : монографія / К. І. Редченко. – Львів : Львівська комерційна академія, 2011. – 360 с.